

3. Дусановський С.Л. Удосконалення економічного механізму господарювання в галузях АПК / С.Л. Дусановський. – Тернопіль: ТАНГ, Видавництво «Економічна думка», 2005. – 150 с.
4. Юрчишин В.В. Концептуальні основи розробки новітньої аграрної політики та її реалізації / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 3-8.
5. Юрчишин В.В. Ефективність як вирішальний економічний критерій / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 143-145.
6. Масенко О.М. Виробництво продуктів тваринництва в екстремальних ситуаціях / О.М. Масенко // Вісник аграрних наук. – 2000. – № 1. – С. 41-49
7. Кебко В.Г. Значення збалансованої годівлі для виведення радіоцезію з м'язової тканини худоби / В.Г. Кебко // Молочне і м'ясне скотарство. – 2000. – № 5. – С. 50-53
8. Сільське господарство Тернопільської області у 2010 р.: [статистичний збірник]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2011. – 215 с.

УДК 631.147 (100)

**Томашевська О.А.,
к.е.н., доцент кафедри аграрної економіки
ім. проф. І.Н. Романенка НУБІП України**

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО В СВІТІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть відмічається суттєве зростання ролі органічного виробництва в світі та динамічне поширення попиту на його продукцію. Світовий ринок органічної продукції оцінюється нині більше ніж у 60 млрд. євро й науковці прогнозують, що найближчим часом потрібно очікувати збільшення глобального ринку органічних продуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й практичні аспекти розвитку органічного виробництва висвітлені у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених як Г.Я. Антонюк, В.І. Артиш, Р.М. Безус, В.В. Вовк, Є.В. Милованов, П. Барбері, Х. Кахілуото та ін. Проте умови сьогодення вимагають подальшого вивчення даного питання.

Постановка завдання. Актуальність теми обумовила мету роботи, а саме – дослідити та проаналізувати сучасний стан органічного виробництва в світі, охарактеризувати основні напрямки його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для 20-х років ХХ ст. характерним є зародження ідеї органічного виробництва. Саме тоді з'явилися перші наукові роботи присвячені негативному впливу хімізації рослинництва на здоров'я людей. Зокрема в 1940 році в книзі британця Вальтера Норзборна «Покладатися на землю» вперше було використано термін «органічний». Автор вважав, що кожна ферма має бути єдиним організмом із збалансованим і повноцінним життям, де живі істоти і рослини повинні знаходитися в гармонії між собою [2].

В 60–70-х роках минулого століття вже відбувається розвиток органічного руху в світі. Тоді світова спільнота активно почала приділяти увагу проблемі збереження довкілля та пошуку засобів піклування про навколишній стан і досягнення здорового способу життя. Для 80–90-х років ХХ століття характерним є зростання популярності екологічних ідей в світі; формування ринку органічних продуктів; збільшення кількості ековиробників; поява магазинів органічної продукції. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. посилюється увага урядовців і бізнесменів різних країн до перспективного ринку органічної продукції, розробляються системи державного регулювання ринку, створюються національні стандарти й системи сертифікації, відбувається динамічний розвиток ринку органічної продукції та відмічаються щорічні темпи її приросту [1]. Нині розвитку органічного виробництва сприяє Міжнародна Федерація руху за органічне сільське господарство, яка об'єднує учасників із 108 країн світу.

Сфера органічного виробництва в світі охоплює сільськогосподарську та переробну галузі, а також заготівлю продукції, що збирається в лісах, отримується в результаті бджільництва та аквакультури. Результатом органічного виробництва є органічна продукція. Наразі до органічної продукції відноситься цілий спектр товарів, серед яких є косметика, одяг, меблі, предмети інтер'єру, засоби гігієни, органічна побутова хімія, дитячі іграшки тощо. Основним же сегментом світового ринку органічної продукції є виробництво екологічно чистих продуктів харчування. У зв'язку з цим постійно зростає роль такої системи ведення землеробства як органічне землеробство. Вже зараз у світі для нього сертифіковано близько 37,2 млн. га сільськогосподарських земель [8]. Згідно зі світовими

стандартами, органічним вважається землеробство, в якому не використовуються хімікати, яке передбачає мінімальну обробку ґрунту і не застосовує генетично модифікованих організмів.

Засновником же концепції органічного землеробства, як однієї з форм ведення сільського господарства та прояву органічного виробництва, вважають японського філософа Мокіші Окада (1882-1955 рр.). Він вважав, що органічне землеробство повинне вирішувати такі задачі: виробляти продукти харчування, які б підтримували та поліпшували здоров'я людей; стабілізувати біологічну рівновагу в природі; бути екологічно безпечною; використовувати прості доступні методи та засоби ведення господарства [6].

Світовими лідерами серед країн світу за площею земель, зайнятих під органічним виробництвом, є Австралія, Аргентина, Китай та Бразилія [9]. До регіонів з найбільшими площами сільськогосподарських земель, що обробляються органічно, відносяться Австралія та Океанія (понад 12 млн. га), Європа (понад 8 млн. га) та Латинська Америка (понад 8 млн. га). По відношенню до загальної площі сільськогосподарських угідь, найбільші частки сільськогосподарських земель, що обробляються органічно, знаходяться на Фолклендських островах (37%), у Ліхтенштейні (30%) та в Австрії (16%).

Загалом, в Європі знаходиться 23% усіх органічних світових сільськогосподарських земель та налічується чотири країни, де понад 10% усіх земель сільськогосподарського призначення знаходиться під органічним сільськогосподарським виробництвом: це Ліхтенштейн (30%), Австрія (16%), Швейцарія (11,1%) та Швеція (10,8%). Найбільші площі земель, зайнятих під органічне виробництво в Європі мають Іспанія (1,1 млн. га), Італія (1 млн. га) та Німеччина (0,9 млн. га). Європейською країною з найбільшою кількістю підприємств, які займаються виробництвом органічної продукції, є Італія (понад 44 тис. виробників). Продукція органічного виробництва у Швейцарії займає 35% ринку продуктів харчування, у Німеччині та Австрії – 25% [3].

Вважається, що органічне сільське господарство в Центральній і Східній Європі зародилось в 1983 році, коли в Будапешті було створено першу організацію органічного землеробства – Клуб «Біокультура». На момент створення Клуб налічував близько 150 членів, нині їх число зросло в десятки разів [6].

У Східноєвропейському регіоні перше місце за кількістю сертифікованих угідь органічного сільського господарства займає Україна, де організовано переважно виробництво зернових, зернобобових і олійних культур. Якщо на початок 2003 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство зі статусом «органічне», то в 2011 р. нараховувалось вже 155 сертифікованих органічних господарств, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських угідь складала 270 тис га [9]. Найбільша кількість вітчизняних підприємств, що займаються виробництвом органічної продукції, розташовані у південній та західній частині України, а також у Полтавській області. З урахуванням високої природної родючості вітчизняних ґрунтів і відносно не високий рівень забруднення полів агрохімікатами, потенціал органічного землеробства в Україні вважається одним із найбільших у світі [10]. За даними Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО), агроекологічний потенціал урожайності в Україні становить 6,2 т/га, а фактичний середній збір урожаю – 2,5 т/га. Це є найбільший у світі потенціал, який може бути використаний максимально ефективно при умові застосування органічних технологій землеробства.

На початок 2012 року ринок споживання органічних продуктів в Україні зріс у грошовому вимірі до 5,1 млн. євро [4], хоча на 90% продукція вітчизняних органічних сільськогосподарських підприємств спрямовується на експорт у країни ЄС, США, Канаду та Японію. Та й загалом, основна маса світової органічної продукції реалізується у високорозвинутих країнах. Світовий досвід свідчить, що органічна продукція більш поширена й популярна в тих країнах і регіонах, де вищий рівень розвитку. Зокрема, житель Швейцарії витрачає на органічну продукцію в рік 103 євро, Швеції – 47, Німеччини – 38, Франції та Великобританії – 27 євро [12]. Майже вся органічна продукція США реалізується всередині країни. Загалом, близько 97% загального споживання припадає на країни Західної Європи та Північної Америки, де органічні продукти займають відповідну ринкову нішу і характеризуються щорічним приростом на рівні 10-12% [7].

Країни Північної Америки, крім того, що є одними із найбільших споживачів органіки в світі, також займаються й її виробництвом. 7% всіх органічних сільськогосподарських земель світу знаходиться в Північній Америці. З 1 липня 2009 року вступила в дію перша в світі спільна угода між регульованими органічними системами, що охопила Канадський органічний режим та Національну органічну програму США. Протягом останніх років у США зросли площі сертифікованої ріплі та пасовищ, хоча питомий об'єм органічних сільськогосподарських угідь у загальному земельному фонді складає лише 0,3% [6].

Найбільша частка, а саме 35%, органічної сільськогосподарської землі світу знаходиться в Австралії та Океанії. До цього регіону входять Австралія, Нова Зеландія та ряд острівних держав. 99% органічних сільськогосподарських угідь регіону знаходиться в Австралії. Австралійські органічні сільськогосподарські землі – це на 97% екстенсивні пасовища.

Багато країн світу, що розвиваються, нині стають потужними виробниками органічної продукції. Так, близько третини органічної землі у світі – більше 12 млн. га – знаходиться в країнах, що

розвиваються. Більшість такої землі знаходиться в Латинській Америці, Азія та Африка посідають друге й третє місце відповідно.

В Латинській Америці обробляється 23% від загальної площі органічної землі в світі. Основними країнами в цьому регіоні, що займаються органічним виробництвом, є Аргентина, Бразилія, Уругвай та Домініканська Республіка. 90% органічної продукції з країн Латинської Америки йде на експорт в Європу, Північну Америку та Японію. Важливими експортними органічними культурами є тропічні фрукти, зернові, кава, какао, цукор та м'ясо. На місцевих ринках органічна продукція продається в основному в великих містах. Важливим чинником, що сприяє розвитку органічного виробництва в країнах Латинської Америки є державна підтримка, зокрема ефективно діючі законодавство та стандарти для органічного сектору економіки.

Загальна площа органічних сільськогосподарських земель в Азії дорівнює більше 3,3 млн. га, це 9% від всіх світових площ сільськогосподарських земель, зайнятих під органічним виробництвом. Найбільші виробники органічної продукції в Азії – Китай та Індія. Важливу роль в Індії відіграють органічні площі дикорослих рослин, а в Китаї, Бангладеш і Таїланді важливим напрямком органічного виробництва є аквакультура. Переважна більшість сертифікованої органічної продукції в Африці та Азії призначена на експорт.

Близько 3% від всіх світових площ органічної сільськогосподарської землі знаходиться в Африці. До африканських країн, в яких знаходяться найбільші площі сільськогосподарських угідь, що використовуються для органічного виробництва, відносяться Уганда, Туніс та Ефіопія. Туніс, зокрема, має органічне законодавство.

Споживання органіки в країнах, що розвиваються, знаходиться на низькому рівні в зв'язку з тим, що переважна більшість місцевого населення перебуває за межею бідності та є екологічно неграмотним. Попит на органічні продукти, як свідчить практика, зростає з підвищенням рівня економічного розвитку країн, добробуту, освіти та загальної поінформованості населення. Так, стрімкий економічний розвиток Китаю, Індії, Бразилії, країн Південної Африки, зумовив формування середнього та вищого класів і, як наслідок, активізацію споживання органічної продукції.

Нині активно розвивається місцевий ринок органіки в Азії. Вражає різноманітність каналів збуту – це спеціальні органічні базари, невеликі роздрібні магазини, відділи супермаркетів, багаторівневий прямиий продаж та Інтернет-магазини.

В США продукція органічного сільськогосподарського виробництва реалізується, у першу чергу, на місцевих фермерських ринках. Європейський досвід свідчить, що 73% органічної продукції просувається через мережу роздрібною торгівлі, 15% – шляхом прямого продажу з підприємств-виробників і продажі через ринки, 12% реалізується через спеціалізовані магазини, в тому числі й Інтернет-магазини.

Крім того, нині у США та Європі з'являються спеціальні «органічні» ресторани і кафе, в звичайних ресторанах пропонують страви з органічних продуктів. Характерною рисою сучасності є швидкий розвиток органічного ринку дитячого харчування.

Світовий досвід свідчить, що максимальний попит на органічну продукцію спостерігається у населення віком 40-49 років. Це пояснюється, насамперед, кращим матеріальним становищем цієї групи людей і відповідальним ставленням до свого здоров'я [12]. Покупці органічної продукції розраховують на високу якість та свіжість продуктів, кращі смакові якості органічної продукції, відсутність генетично модифікованих організмів. Окрім того, в світі стає все більше екологічно грамотних людей, які прагнуть дбати про довкілля й тому обирають органічну продукцію, як таку, під час виробництва якої не завдається шкоди природному середовищу.

Розвиток ринку органічних продуктів у світі міг би розвиватися й швидшими темпами, якби не такий стримуючий фактор як порівняно висока вартість органічних товарів і продуктів. Ціни на органічну продукцію, зазвичай набагато вищі, ніж на звичайну. Наприклад, за європейськими стандартами, націнка на органічні продукти й товари, є виправданою у розмірі 20-30%. А в Україні та деяких інших країнах світу в окремих випадках вартість органіки може бути на 50 – 300 % вище, ніж неорганічних аналогів [1; 5; 11].

Дороговизна органіки пояснюється декількома причинами:

- по-перше, значними витратами, що супроводжують процес виробництва. Так витрати виробництва в органічних сільськогосподарських підприємствах значно вищі, ніж у традиційних виробників. Зокрема, передбачає значні витрати процес вирощування тварин і птиці за технологіями органічного виробництва, оскільки дорога органічна кормова база;

- по-друге, порівняно з традиційними аналогами, дорожчою є переробка та зберігання органічної продукції, тому що більше коштують її складові, а існуючі обмеження в процесі переробки та зберігання призводять до підвищення кінцевих витрат виробництва;

- по-третє, збільшення собівартості органічної продукції та високі ціни на неї обумовлюються й порівняно невеликими обсягами виробництва та обмеженими відстанями, на які можна доставити продукти у свіжому вигляді;

- по-четверте, в цінові надбавки на органічні товари включають вищі витрати на оплату праці, адміністративні, інспекційні та сертифікаційні витрати.

Проте, надто високі ціни на органічні продукти нівелюються особливою якістю та виключною користю й тому попит на таку продукцію постійно зростає, органічний рух у світі набирає обертів і для багатьох стає життєвою філософією. За оцінкою Продовольчої і Сільськогосподарської Організації ООН (FAO), майбутнє аграрного розвитку в світі має будуватись саме на засадах органічного виробництва з реалізацією дбайливого ставлення до природи, виробника та споживача.

Висновки з даного дослідження. Протягом останніх десятиліть відбувається стрімкий розвиток органічного сектору в більшості країн світу. Проведене дослідження дозволило встановити наступні тенденції розвитку світового ринку органіки: 1) попит концентрується в розвинених країнах; 2) зростає попит в країнах, що розвиваються; 3) відбувається консолідація гравців ринку; 4) посилюється державна підтримка виробників органічної продукції; 5) постійно розширюється асортимент органічних продуктів і товарів. В цілому органічне виробництво в світі має значні перспективи розвитку та величезний потенціал, враховуючи постійне підвищення кількості екологічних катастроф, наявність періодичних конфліктів навколо харчових продуктів, зростання рівня свідомості споживачів щодо майбутнього та майбутнього своїх дітей, стану навколишнього середовища.

Література

1. Артиш В.І. Особливості органічного агровиробництва в концепції сталого розвитку АПК України / В.І. Артиш // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 19-23.
2. Асоціація учасників органічного виробництва «БІОЛан Україна» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.biolan.org.ua>
3. Белінська Ю. Натурпродукт [Електронний ресурс] / Ю. Белінська. – Режим доступу: <http://www.business.kiev.ua>
4. Білоусова Н. Назад до традицій [Електронний ресурс] / Н. Білоусова. – Режим доступу: <http://www.news.finance.ua>
5. Бироваш М. Истина в еде / М. Бироваш // Кореспондент. – 2012. – № 8(496). – С. 28-30.
6. Гуменюк Г.Д. Органічне виробництво в світі – історія розвитку та сучасний стан (огляд) / Г.Д. Гуменюк, О.В. Баджурак, О.К. Ляшенко // Біоресурси і природокористування. – 2010. – Т. 2. – № 3/4. – С. 56-62.
7. Де можна купити і скільки коштують органічні продукти в Україні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua>
8. Прутська О.О. Органічне сільське господарство в США: реалії та перспективи для України / О.О. Прутська, О.В. Ходаківська // Економіка АПК. – 2011. – № 12. – С. 142-151.
9. Розвиток органічного ринку в світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://organic.ua>
10. Сіренко Н.М. Органічні продукти харчування у забезпеченні продовольчої безпеки України / Н.М. Сіренко, Т.О. Чайка // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 43-49.
11. Томашевська О.А. Виробництво органічних продуктів в Україні / О.А. Томашевська, Т.В. Мірзоева // Агросвіт. – 2012. – № 21. – С.2-5.
12. Ульяновченко О.В. Всесвітня мережа Інтернет як канал збуту органічної продукції / О.В. Ульяновченко, Р.М. Безус // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 128-134.